

МУҲАДИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

илимий-методикалық журнал № 3/1

Нөкис - 2022

МУГАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 3/1 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия аъзалары:
Маъсет АЙЫМБЕТОВ
Нафмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлкин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Аскарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шўлкемлестириўшилер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Ўзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сўз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жуўапкер.

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Ilmurodova F.Sh. Kurslararo uzviylik asosida tarix fanlarini o'qitishning pedagogik va metodik talablari	78
---	----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Gaipov M., Eshqoraev Q., Abdullaev Sh. O'quvchilarni irratsional tenglamalarni yechishga o'rgatishning zamonaviy metodlari	84
Mardonqulov J.A., Majidov Sh.A., Ubaydullayeva S.I. Bo'lajak o'qituvchilar kasbiy tayyorgarlik sifatini baholash metodikasini takomillashtirish	86
Usmonov B.Z., Eshqorayev Q.A., Eraliyeva M.M. Tengsizliklarni koordinatalar usulida yechish	91
Abduqodirova P.T. Informatikadan maxsus kompetensiyalarni shakllantirish zarurati	94
Kutlimurotov A.R., Usmonov B.Z., Qurbonboev H. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida matnli masalalarni variativ usullarda yechishni o'rgatish usullari	98
Djumabaeva S.K. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya darslaridastatistik ma'lumotlardan foydalanish metodologiyasi	102
Olimova A.A. Zamonaviy geografik maydonchani o'quv jihozlari va ularning geografiya fanini o'qitishdagi ahamiyati	105
Eshqoraev Q.A. Informatika darslarida talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantiruvchi masalalar	109
Abdullayeva N.A. Geometrik mazmundagi masalalarni kichik yoshidagi maktab o'quvchilarining geometrik bilimlarini oshirishdagi o'rni	111
Solaeva M.N. Umumiy o'rta ta'lim maktab bitiruvchilariga ba'zi misollarni o'rgatishda kreativ fikrlashni shakllantirish ko'nikmalari	116

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Eshchanova G.O., Erismetova R.K., Ollayorova B.M. Boshlang'ich sinf o'qish va matematika darslarida interfaol usullardan foydalanishning shakl, metod va vositalari	120
Abdunazarov A.O. Aqli zaif bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning samarali omillari	123
Elmuratova D.M., Utanbayeva D.A. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslari	127
Abdunazarov A. O. Aqli zaif bolalar toifalari va ularning o'ziga xos rivojlanishi	132
Sattarova I.M., Maxammatova M.J. Boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishda interfaol usullardan foydalanishning samaradorligi	137
Ubaydullayev I. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslarini tashkil etish	142
Mamadaliyeva N.B. Uzluksiz ta'lim sharoitida kichik maktab yoshidagi bolalarning matematik qobiliyatlarini rivojlantirish	147
Tosheva N.T., Murodova Sh.Sh., Qodirova N.Z. Maktabgacha yoshdagi bolalarda xalq marosimlari vositasida tabiatga muhabbat hissini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	151
Tosheva N.T., Zaynilloyeva G.O., Qodirova N.Z. Katta yoshdagi bolalarni oilaviy va milliy qadriyatlar vositasida axloqiy tarbiyalash	155

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Turapova Sh.X., Anqaboyev D.B., Xolnazarova D.T. Yosh voleybolchilarni tayyorlashda sport trenirovkasining ahamiyati	163
---	-----

Анализ методических вопросов развития математических способностей младших школьников в условиях непрерывного образования, методические рекомендации будущему учителю начальных классов к применению на уроках математики, обучение использованию и применению теоретических знаний на практике, дидактические игры младшего школьного возраста учить детей математике.

SUMMARY

Analysis of methodological issues of the development of mathematical abilities of younger schoolchildren in conditions of continuous education, methodological recommendations for the future primary school teacher for use in mathematics lessons, teaching the use and application of theoretical knowledge in practice, didactic games of primary school age to teach children mathematics.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA XALQ MAROSIMLARI VOSITASIDA TABIATGA MUHABBAT HISSINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Tosheva N.T.

BuxDUPI p.p.f.d., (PhD) dotsent

Murodova Sh .Sh.

BuxDUPI 1-kurs maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Qodirova N.Z

BuxDU Xorijiy tillar fakulteti talabasi

Tayanch so'zlar: ekologiya, maktabgacha yoshdagi bolalar, madaniyat, tushuncha, ta'lim, tarbiya, maktabgacha ta'lim tizimi, ekologik tarbiya.

Ключевые слова: экология, дошкольники, культура, понимание, образование, воспитание, система дошкольного образования, экологическое образование.

Key words: ecology, preschool children, culture, understanding, education, upbringing, preschool education system, ecological upbringing.

Inson uchun eng oily qadriyat, bu uning hayoti. Shunday ekan inson hayotiy faoliyatida toza atrof – muhitning ahamiyati nihoyatda katta. Buning uchun har bir inson, birinchidan ekologik vaziyatni sog'lomlashtirishni oldindan ko'ra bilishi, uni loyihalashtirishi, rivojlantirishi, boshqarishga asosiy e'tiborini qaratmog'i lozimdir. chunki ekologik vaziyatni oldindan ko'ra bilish tabiat va inson orasidagi nomuvofiq holatlarni bartaraf etishda muhim omil hisoblanadi. Shu asosda mavjud bo'lgan ba'zi bir nohush holatlarni birmuncha bartaraf qilish mumkin bo'ladi.

Shuni aytish kerakki, tabiat – odam va olam, inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning uzviyligi bo'lib, uning mazmunida jamiyat ma'naviy – ruhiy va ahloqiy qarashlari, uning taraqqiyot omillari, hayot mazmuni kabi jarayonlar o'z ifodasini topadi. Tabiat butun mavjudot jonli va jonsiz olamga nisbatan inson munosabatlarini aql – idrok, cheksiz tafakkur orqali barkamollashtirish g'oyasini o'zida mujassam etadi.

Tabiat insonga xos bo'lgan poklik, ezgu niyat, pokiza tuyg'u, tuproqni muqaddas bilish, Vatanni anglash singari oliyjanob fazilatlarni ham o'zida aks ettiradi. Inson – tabiat farzandi, uning bir zarrasi. Tabiatning o'z qonuni qoidasi bor. Tuproq, suv, havo, o'simliklar va hayvonot dunyosi, yer osti va yer usti boyliklarining barchasi inson ehtiyoji uchun yaratilgandir. Demak, inson uchun tabiat, suv, havo, tuproq hayot manbai. Shuning uchun tabiatni muhofaza qilish bugungi kunda butun jaxonda, mustaqil O'zbekistonda ham davlat ahamiyatiga ega bo'lgan muhim masala bo'lib qoldi.

Tarixga nazar tashlar ekanmiz, atrof – muhit musaffoligi, ekologik muammolar qadim – qadimdan insonning diqqat markazida bo'lib kelgan. Farzandlarimizga kichik yoshdan

boshlab butun faoliyati jarayonida ekologik tushunchalar berilgan. Atrof muhitni, aholi yashaydigan joylarni toza tutish, ko'cha, hovli, suv havzalari, ariq va chashmalarni iflos qilmaslik bolalarga o'qitirilgan.

Uy hayvonlaridan mushuk va itlarni boqish qoidasiga rioya qilish, parranda va hayvonlarga behuda ozor bermaslik, ularning bemahal o'lishiga sabab bo'lmasslik, bolalarga tushuntirilgan. Suv tiriklik vositasi, hayot omili, poklanuvchi manba, yurt obodonligini ta'minlovchi asosiy zahira deb ta'riflangan. Suv – hayot manbai, yorug'likdir, deganlari ham shundan bo'lsa kerak.

Ma'lumki, xalqimizda qadimdan suv har-xil kasalliklarni daf etuvchi yurtga obodlik, elga farovonlik baxsh etib, yer yuzidan qo'lansa hidlar, mikroblarni keltirib chiqaruvchi, rushonlik ramzi, deb bilingan. Shuning uchun ham qurg'oqchilik paytlarida osmonga iltijo qilib yomg'ir yog'ish marosimlari o'tkazishgan, qo'shiqlar kuylashgan.

Yuqoridagi fikrlardan shuni aytish mumkin, qadim – qadimda xalqimiz hayoti va faoliyatida ekologik tushunchalar va bilimlar o'z ifodasini topgan bo'lib, unda tabiat, atrof – muhitga bo'lgan munosabatlarning amaliy yo'llanmasi ishlab chiqilgan. Shuning uchun ham bolalarni yoshligidanoq o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiatni e'zozlashga odatlantirilgan.

Shu o'rinda shuni alohida ta'kidlash kerakki, Markaziy Osiyoda ekologik tarbiya qadimiy ta'limotdir. Dastlab bunday tarbiyaning mezonini kishilarning vijdonlariga yuklangan. Halollik, insof, diyonat, qanoat, shijoat, ilm, sabr, intizom, vatanni sevmok, sadoqat, muhabbat kabi fazilatlariga ega bo'lgan o'zbek xalqi atrof – muhitni muhofaza etish masalalariga alohida e'tibor bergan. Jamiyatning barcha a'zolarini eng yosh fuqarolaridan keksa kishilarigacha ona tabiatni asrab – avaylashga, ularga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga, tabiat manbalaridan tejab – tergab meyorida foydalanish, salbiy fojiaiy hollarning oldini olish, saqlab qolish uchun kurashgan. Atrof muhitni doimo pok saqlashga muntazam ravishda ish olib borgan. Poklik, ozodalik, toza zamin, ob – havo, suv kabi ekologik omillarga kishilar eng ongli munosabatda bo'lib, haqiqiy tabiat shaydosi ekanligi ularning fe'l – atvorida namoyon bo'lgan.

Shuni aytish kerakki, jamiyatda insonni ekologik jihatdan tarbiyalash shaxs ma'suliyatini oshirish bilan birga, uni mukammallashtirishga yordam beradi. Demak, aholi ongiga "Tabiat – bu men va sen, biz yashaydigan makon, tabiat butun yer kurrasini mavjudodlari yashaydigan yagona zamin" degan asosiy va amaliy bilimlarini singdirish lozimdir.

Ekologik ta'lim – tarbiya jarayonidan bizgacha saqlanib kelingan bir qator nodir va aziz hisoblangan asarlardan ma'lum. Masalan : Qur'oni Karim yoki Hadisu shariflarda ekologik tarbiya haqida yorqin fikrlar bayon qilingan. Shuningdek, ko'pgina buyuk allomalar ham o'zlarining ilmiy asarlarida koinot va zamin odamlar ta'sirida gullab yashnashi va aksinchu buzulishini ta'kidlab o'tishgan.

Tarixdan ma'lumki, podsholar, xonliklar davrida ko'plab bog' – rog'lar barpo qilingan. Shulardan Amir Temur Samarqandda 14ta bog' barpo etgan. A.Temurning nabirasi Mirzo Ulug'bek tomonidan esa "Chilstun bog'i" barpo qilingan.

Tabiatshunos olimlarimiz aytganlaridek : "Baliqqa suv, qushlarga tubsiz osmon, jonivorlarga – o'rmon, tog' – tosh, cho'lu biyobon zarur. Insonga esa Vatan kerak. Tabiatni muhofaza etish – Vatanni sevish demakdir".

Tabiatni ona deymiz, ona esa hayotdagi eng ulug' zotdir. Onani ho'rigan, unga azob bergan insonni bir umr yuzi qora va zabundir. Ona tabiat ham shunday, uni asrab ardoqlash, ko'z qorachig'iday saqlash har bir insonning muqaddas va sharaffi burchi sanaladi.

Qur'oni Karimda nabotot olami Alloxning insonga ato etgan eng ulug' ne'matlaridan biri ekanligi, bu olam bo'lmasa yer yuzida hayot ham bo'lmasligi qayd etilgan.

Payg'ambarimiz Muhammad sallalohu alayhi vassallamning "Kimki daraxt ekkan va uni muhofaza qilishga sabr qilsa va hatto meva berguncha parvarish qilsa, u odamga mevasidan bitgan har bir foyda uchun Alloh huzurida ajr savoblar bo'lgay" degan tabarruk so'zlarini eslash o'rindir.

Biz tabiat ato etgan o'z nurini tukkan jannatmakon o'lkamizning har bir qarich yerini tuprog'ini qadrlaylik. Tabiat in'om etgan yuksak ong, aqlu shurimizni ishga solib, ona – yer oldidagi o'z farzandlik burchimizni sidqi dildan o'taylik. Shundagina biz haqiqiy inson bo'lib, ona – tabiatning mangu e'zoziga sazovor bo'lamiz. Buning uchun uzluksiz ta'lim tizimida ekologik ta'lim va ma'rifat, ekologik madaniyat haqidagi bilimlarni rivojlantirish, yoshlar ongida tabiatga, atrof – muhitga bo'lgan e'tiborni kuchaytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kishilar ongida hozirga qadar yashab kelayotgan tabiatga nisbatan iste'molchilik nuqtai nazardan yondashish psixologiyasini bartaraf etish muhim ahamiyat hisoblanadi. Respublikamizda ekologik muammolar bo'yicha ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda.

Boladagi ekologik fikr taraqqiyoti faqat oilaga emas, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatiga ham bog'liq. Shuning uchun ularga go'zal tarzda tarbiya bermoq, yaxshi xulqlarni o'rgatmoq va ko'rkam odatlarni tushunturmoq lozimdir. Tarbiya bolani oltin etmoqlik va aksincha tuproq qilmoqlik ham mumkin. Bularning har ikkisi ham ota – onalari, maktabgacha ta'lim – tarbiya maskanlari sabab bo'ladilar. Shuning uchun ham bola tarbiyasida u yashab turgan sharoit, atrof – muhit, kishilarning faoliyati katta o'rin tutadi. Bu sohada oila, maktabgacha ta'lim – muassasalari katta e'tiborga molikdir.

Bolada yoshligidanoq ekologik tarbiya berish juda ham zarurdir. Chunki bu davrda bola tol novdasi kabi qayoqqa buksa, o'sha tomonga bukiladi. Bolaning badani, ust – boshi doimo ozoda, pok bo'lmoq'i lozim. Tirnoqlari o'z vaqtida hamisha silkinib, qimirlab turmoq, qosh ba ko'zlari bilan ishora qilmoq, kiyim va a'zolarini o'ynamoq, chetga burilib qaramoq yoki boshqa kishining ovqatlanishiga qarab turmoq, odamlar oldida kerishmoq, kishilarga yoki ovqatga qarab yutalmoq, yonida bo'lganlar bilan yashirincha so'zlashmoq, qiyqirib kulmoq, ovozini baland qilib yoki eshittirmay pichirlab so'zlamoq, kattalar yoniga kirganda qo'lida qo'lida zont yoki tayoq tutib kirmoq kabi holatlar odobsizlik sanaladi. Bolalarga mehribon bo'lmoq, ko'ngillarini topmoq ulug'lik sanaladi. Sovg'a ulashilganda kichkinalardan va qizlardan boshlab bermoq odoqdandir. Taqiqlanmagan o'yinlarga ruxsat beriladi. Zehn va xotirani yaxshilashda kungil ochar o'yinlarning foydasi bordir.

Xalqimizda tarbiya ostonadan boshlanadi, degan yaxshi ibora bor. Binobarin, bunday tarbiyaning eng muhim talablaridan biri shaxsiy namuna, oila ibratdir. Shunday ekan birinchi galda ota – onalar, tarbiyachilar bolalarga ana shu eng muhim unsurlarni tushuntirishlari lozim. Oilada ro'zg'or tebratishda oziq – ovqatning ko'p qismi isrof bo'lishga yo'l qo'ymaslik, chiqindilarni ajratilgan joyga tashlash kabilarni o'rganishlari kerak. Oqibatda biz hayotda tabiat manbalariga, uning ko'hna an'analarga, tabiat in'omlaridan tejab – tergab foydalanishga qaratilgan urf – odatlarni bolalar ongiga singdirgan bo'lamiz. Bu vazifani hal qilishda fan – texnika sohasidagi barcha mutahassislar, fidoiy insonlar yordam berishi lozim.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni ekologik tarbiyalash borasidagi kamchiliklarni tarbiyachilar zimmasiga yuklash ham bit oz noto'g'ri. Bolalarni ekologik tarbiyalashda xalq ta'limi xodimlari, ijodiy tashkilotlar, ota – onalar qo'mitalari yaqindan yordam berishlari kerak.

Bolalarda tabiatga oqilona munosabatni shakllantirish va ularda insoniylik fazilatlarini o'stirishda tarbiyachilar bolalarda mehnatsevarlik tuyg'ularini shakllantirishda ularning bilim saviyasi yuqori bo'lishi kerak. Tarbiyachilar bolalarga gunoh bilan savob haqidagi pand – nasihatlar, ya'ni nonni uvol qilmaslik, ahlat – uyumlarini uy yoki hovliga to'kmaslik, jonivorlarga ozor bermaslik, daraxt va o'simliklarni behuda sindirmaslik haqida suhbatlar o'tkazish ularning bilimlarini oshirishning asosiy omili hisoblanadi.

Ma'lumki, tabiat, adabiyot va san'atni sevgan bola hech qachon yomonlikka qo'l urmaydi. Bolalarga atrof – muhi muhofazasi mashg'ulotlarida ham saboq bermoq lozim. Bolada tabiat haqidagi tushunchalarni shakllantirish uchun hayot haqida, uning past – baland qirralari haqida suhbatlashish, fikr yuritish maqsadga muvofiqdir. Axir jamiyatimizga

kelajakda fizik, kimyoviy va boshqa turli mutaxassislargina emas, balki katta harflar bilan yoziladigan inson kerak – ku.

O'zbek ma'rifat parvar shoiri Abdulla Avloniy shunday degan edi:

“Agar bir kishi yoshligida nafs buzilib ahloqsiz bo'lib, o'stimi, bunday kishilardan yaxshilik kutmoq yerdan turib yulduzga qo'l uzatmoq kabidir”.

Bolalarda tabiat haqida tushunchalarning tarkib topishida ijtimoiy muhit oilaviy sharoit va bolaning atrofidagi kishilar ham katta ahamiyatga ega. Haqiqiy inson tabiatga ahloqiy munosabatda bo'lib, yoshlarga yaxshi ta'sir ko'rsatadi va maqbul bo'lib tarbiyalanishlari uchun zamin hozirlaydi. Bolaning tabiat haqidagi fikri, ongi, tafakkurini shakllantirishda ota – ona, tarbiyachilar atrofida doimo muloqotda bo'ladigan kishilarning ta'siri katta bo'lib ulardan bolalar bilan bo'lgan munosabatda katta ma'suliyat talab qilinadi. Yosh avlodning tabiatga bo'lgan munosabatini mujassamlashtirishda ta'lim va tarbiya hamda ma'rifatning ta'siri ham beqiyosdir.

Shu o'rinda Sohibqiron Amir Temurning quyidagi so'zlarini keltirish o'rinlidir: Piri komil shayx Bahovuddin Naqshbandiyning “ Kam yegin, kam uxla, kam gapir ” degan pand nasihatlariga amal qildim, arkonu davlatga, barcha mulozimlarga ham aytur so'zim shu bo'ldi: “ Kam yenglar ocharchilik ko'rmasdan boy – badavlat yashaysizlar, kam uxlanglar mukamallikka erishasizlar, kam gapiringlar dono bo'lasizlar ”. Demak, inson o'zining rivojlanishi va xilma xil ko'rinishlarida tabiat bilan uyg'un. Hozirgi fan texnika taraqqiyoti jarayonida tabiat manbalaridan foydalanishda ana shu uyg'unlik buzilmoqda, unga nisbatan shavqatsizlarcha munosabatda bo'lmoqdalar. Shunday ekan, maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan bolalarda yashil o'rmonlar, o'simlik va hayvonot turlari, foydali qazilmalar, suv havzalari va atmosfera havosi, suv haqidagi tushunchalarni shakllantirish ekologik tarbiyaga bog'liqdir.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan bolalarda tabiatga muhabbat hissini shakllantirishda tarbiyachilarning tabiatga oid yo'nalishdagi pandu – nasihatlar berishi, yaxshi va yomonni ajrata olishga o'rgatishi ularni ezigulikka, vatanparvarlik va insonparvarlikka undashi har bir bola shaxsida muhim o'rin tutadi. Bolalarga tabiatni muhofaza qilish haqida ma'lumotlar berish, tabiatga muhabbat hissini shakllantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shunday ekan, mazkur tarbiyani amalga oshirishda maktabgacha ta'lim muassasalarining o'rni beqiyosdir. Chunki, tabiat haqidagi tushunchalarni asosiy negizi bolalarga ona suti, oila na'munasi, mahalla, ijtimoiy muhit, ajdodlar o'giti, qolaversa butun bir davr kishilarining amaliy faoliyati jarayonida hatti – harakatlar orqali singadi. Buning uchun birinchi galda har bir oilada tabiatga oid savodxonlik shakllangan bo'lishi, sharqona ekologik urf – odatlar o'z aksini topishi lozim.

Albatta buni bolalarga faqat tabiat ne'matlaridan oqilona foydalanish asoslarini o'rgatish bilan chegaralanmasdan, balki ularda tabiatga muhabbat hissini shakllantirish, tabiatdan oqilona foydalanish, ma'naviy – madaniy boyliklar yaratishni o'rganishi, shuningdek ularga tabiatdan faqat foyda olish uchunгина emas, balki go'zallik qonunlariga ko'ra o'zgartirishini tushuntirish muhimdir. Maktabgacha ta'lim muassasalarida katta yoshdagi bolalarda tabiat haqidagi tushunchalarni shakllantirish jarayonida quyidagilarga amal qilish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, katta yoshdagi bolalarning tabiat hissiyotiga ta'sir etish ular qalbida yoshlik chog'laridanoq tabiatga muhabbat uyg'otish lozim. Bu tarbiya qanchalik erta boshlanib, izchil rivojlantirilsa, u shunchalik ijobiy samara beradi.

Ikkinchidan, bola ongida tabiatni muhofaza etish va u bilan oqilona o'zaro ta'sir masalalarida faol hayotiy nuqtai nazarini shakllantirish zarur. Har bir bolada tabiatni asrab – avaylash ma'suliyatini tarbiyalash, uning yutuqlaridan amaliy maqsadlarda foydalanishga o'rgatish lozim.

Shunday ekan, maktabgacha ta'lim muassasalarining tarbiyachilari ekologik qonunlarni

yaxshi bilishlari lozim. Bunda ular tabiat va jamiyatning o'zaro munosabati to'g'risidagi qarashlar tizimi, ya'ni bu moddiy kishilarning o'rni, ahamiyati va mohiyatini aks ettiruvchi dunyoqarashlar haqida ma'lumotga ega bo'ladilar. Shuningdek maktabgacha ta'lim muassasalarida tabiat monitoringini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Monitoringda atrof, tabiiy muhit va tabiiy resurslarning davriy o'zgarishlarini (kadastr ma'lumotlariga asoslangan tarzda) kuzatib borish, hisobga olish, baho berish va istiqbolini belgilash tizimini chuqur o'rganish tarbiyachilarning ekologiya haqidagi bilimlarini oshirib beradi. Bunda ular tabiatga munosabat, atrof – muhitni muhofaza qilish, tabiatni milliy va xalqaro ahamiyati haqida bilimga ega bo'lishlari lozim.

Chunki, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilari hayotga mustaqil qadam qo'nganlarida tabiatning “bo'y sindiruvchi” siga emas, balki uning yaratuvchisiga, himoyachisiga aylanishi kerak. Bu ishda shubhasiz ularga ustozlari, murabbiylari va tarbiyachilari yordam berishlari maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28-yanvardagi “2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF–60-son Farmoni <https://lex.uz/pdfs/5841063>
2. 2017 yil 28 iyuldagi «Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida»gi PQ-3160-sonli qarori.
3. Авазов Ш. Экологическое воспитание старшекласников сельской в школе процессе краеведческой деятельности. АКД 1993 у.
4. Alimbetov N. Murakkab ekologik vaziyat sharoitida iitisodiy va ijtimoiy jarayonlarni modellashtirish. NDA, T, 2000 у.
5. Mirzayev T. , G'ofurov Z. Tabiatni e'zozlash-umumbashariy muammo. Toshkent: «Yangi asr avlodi», 2001 y.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda xalq marosimlari vositasida tabiatga muhabbat hissini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari, maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof- muhit va uning muammolari haqida ongli munosabatni hamda ular bo'yicha optimal yechimlar toppish to'g'risidagi bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat. Shu ma'noda maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya maqsadi keng yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются педагогические особенности формирования у дошкольников любви к природе через народные обряды, формирование у дошкольников знаний, умений и компетенций об окружающем мире и его проблемах, а также поиск оптимальных путей их решения. В связи с этим в статье раскрывается цель экологического воспитания в дошкольном образовании.

SUMMARY

This article discusses the pedagogical features of forming a love of nature in preschool children through folk rituals, the formation of knowledge, skills and competencies in preschool children about the environment and its problems, as well as finding optimal solutions to them. In this regard, the article elaborates on the purpose of environmental education in preschool education.

KATTA YOSHDAGI BOLALARNI OILAVIY VA MILLIY QADRIYATLAR VOSITASIDA AXLOQIY TARBIYALASH

Tosheva N.T.

BuxDUPI maktabgacha ta'lim kafedrası p.p.f.d., (PhD) dotsent

Zaynilloeva G.O.

BuxDUPI 1-kurs maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Qodirova N.Z

BuxDU Xorijiy tillar fakulteti talabasi.